

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:29
sssjournal.com

pp.342-347
ISSN:2587-1587

2019 / January / Ocak
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 22/12/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 30/01/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 30.01.2019

HEYBELİADA DEĞİRMENBURNU ESKİ DEĞİRMEN VE ÇEVRESİ FİKİR PROJESİ
HEYBELIADA DEGIRMENBURNU OLD MILL AND ENVIRONMENT IDEA PROJECT

Dr. Öğr. Üyesi Buket ÖZDEMİR IŞIK

Avrasya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ozdemirbuket@gmail.com, Trabzon/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1216>

Reference : Özdemir Işık, B. (2019). "Heybeliada Değirmenburnu Eski Değirmen ve Çevresi Fikir Projesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(29): 342-347.

ÖZ

Mimari kalıntılar, bir milletin kültürel değerlerini en iyi ifade eden eserlerdir. Bu eserler bir dönemin tarihini, coğrafyasını, sosyal ve kültürel yaşantısını bizlere nesiller boyunca aktarır. Geniş bir tarihi geçmişe sahip olan Türkiye’de de eski medeniyetlerden günümüze kadar gelmiş birçok tarihi eser bulunmaktadır. Bu eserlerin korunması ve kültürel değerlerin canlı tutulması için koruma amaçlı restorasyon ve yenileme çalışmalarına daha çok yer verilmeli, tarihsel süreç içerisindeki kültürler canlı tutulmalıdır.

Bu çalışma, İstanbul Heybeliada Değirmenburnu Tepesi’nde bulunan eski değirmen ve çevresinin yenileme ve rekreasyon projesini kapsamaktadır. Proje fikir olarak 3 ayrı öneride tasarlanmıştır. Seçim yapılırken öneri projelerden alanın doğal dokusuna uygun, kullanıcının isteklerine cevap verecek ve değirmenin restorasyon projesini dikkate alan bir proje önerisi istenmiştir. Tasarım olarak 3 farklı öneri geliştirilmiş ve 3. öneri çalışma alanına en az müdahale eden ve bugünkü kullanımına yakın bir fikir projesi olarak kabul görmüştür.

Anahtar kelimeler: Heybeliada, Değirmenburnu, rekreasyon planlama, restorasyon

ABSTRACT

Architectural remains are works that best express the cultural values of a nation. These remains convey the history, geography, social and cultural life of a period through generations. There are many historical artifacts from ancient civilizations to the present day in Turkey, which has a large history. In order to protect these remains and to keep the cultural values alive, conservation and restoration works should be given more and the cultures in the historical process should be kept alive.

This study includes the renovation and recreation project of the old mill and its surroundings located at the Heybeliada Değirmenburnu Hill in Istanbul. 3 different ideas are designed for this area. While selecting the projects, a project proposal was requested which was suitable for the natural texture of the site and which would meet the demands of the user and took into account the restoration project of the mill. Design as 3 different proposals developed and 3th proposal was chosen as an idea project which interfered the study area at least and was close to its current use.

Key words: Heybeliada, Değirmenburnu, recreation planning, restoration

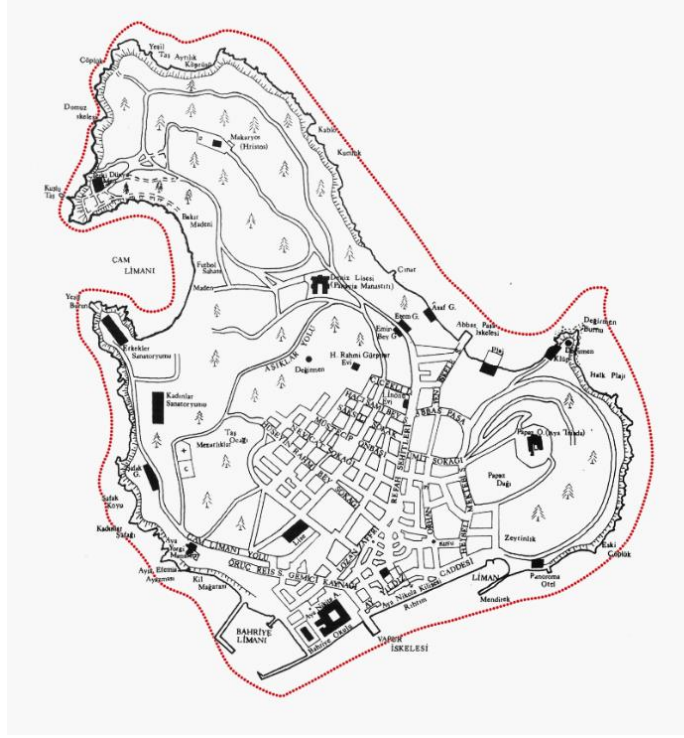
1. GİRİŞ

Eski çağlarda rüzgârın gücünün farkına varan insanlar, kendi güçleriyle inşa ettikleri yel değirmenlerini faydaya dönüştürerek, tarımsal ürünleri öğütme, su pompalamak ve hızar çalıştırmak için kullanmışlardır (Gökaltun, 2018, 30). Su çarklarının önemli bir uygulaması olan su değirmenleri, ilk kez İslamiyet öncesinde İran’da kullanılmaya başlanmış, kısa bir süre sonra İslam dünyasından Anadolu’ya yayılmıştır. Değirmenler, Anadolu’da ilk olarak M.Ö. 2. yüzyılda Mithridates Krallığının başkenti Libera’da (şimdiki Niksar şehrinde) geliştirilmiştir. İnsan oğlunun, insan ve hayvan gücü dışında doğadaki bir gücü kendi hizmetleri için kullanmaya

başlaması bir buluş olarak kısa sürede Roma İmparatorluğu'nun tüm bölgelerine yayılmıştır. O yıllarda değirmenler, suyun düşük seviyelerden, yüksek seviyelere aktarılmasında, buğday ve diğer tahılların öğütülmesinde, maden cevherlerinin, tarım ve endüstri ürünlerinin işletilmesinde kullanılmıştır (Bir, Acar, Kaçar, 2012, Gökaltun, 2018, 30). Günümüzde kullanılan yel değirmenleri ise, daha çok elektrik enerjisi üretmek amaçlı işlevlerini sürdürmektedir.

1.1. Heybeliada

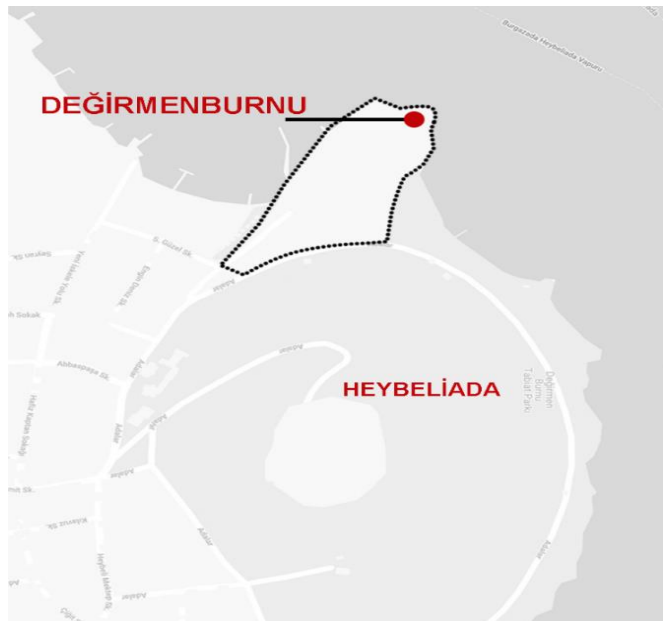
Heybeliada İstanbul adalarından biri olup, tarih içerisinde birçok farklı isim ile anılmıştır. Bizanslı Etien zamanında Demonesos ismini alan ada, I. Manuel Komnenius'un 1158 tarihli yazısında Halki ismiyle geçmektedir. Halki (Khalky) Yunanca'da bakır anlamına gelmekte olup, adada bakır madenini ilk işleten kişi Demenisos'tur. Adanın uzaktan yere bırakılmış bir heybeye benzemesinden dolayı Türkler tarafından son olarak adaya Heybeliada ismi verilmiştir (Gülen, 2018, 17) (Şekil 1). Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 10.11.1979 gün 11572 sayılı kararında Marmara Takım Adaları olarak adlandırılan (Büyükada, Heybeliada, Burgazadası, Kınalıada, Sedef Adası, Kaşık Adası, Yassıada, Sivri Ada, Tavşan Adası)'nın korunması gerekli olan doğal ve tarihi sit alanı olduklarına karar verilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

Şekil 1. Tarihi Heybeliada (Gülen, 2015).

2. MATERYAL

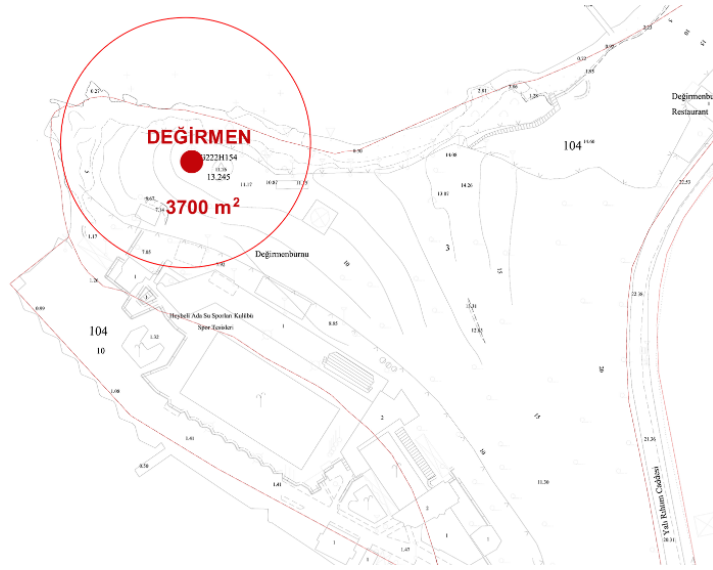
İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür Varlıkları ve Daire Başkanlığınca, fikir projesi olarak tasarlanması istenilen eski değirmen ve çevresi, Heybeliada'da eski çağlarda arpa buğday yetiştirilip, bu tahılların öğütülmesi için kullanılan iki değirmenden bir tanesidir. Değirmen adada bulunan 4 tepenin en yüksek olan Değirmen tepesinde (136m) yer almaktadır. Günümüzde değirmenin taş kalıntıları halen yerindedir. Değirmen eski yıllardan 1900'lü yıllara kadar Ada'daki papaz okulu tarafından işletilmiş olup şu an harap ve kullanılmaz bir durumdadır (Gülen, 2018, 206) (Şekil 2).

Şekil 2. Değirmenburnu- Heybeliada

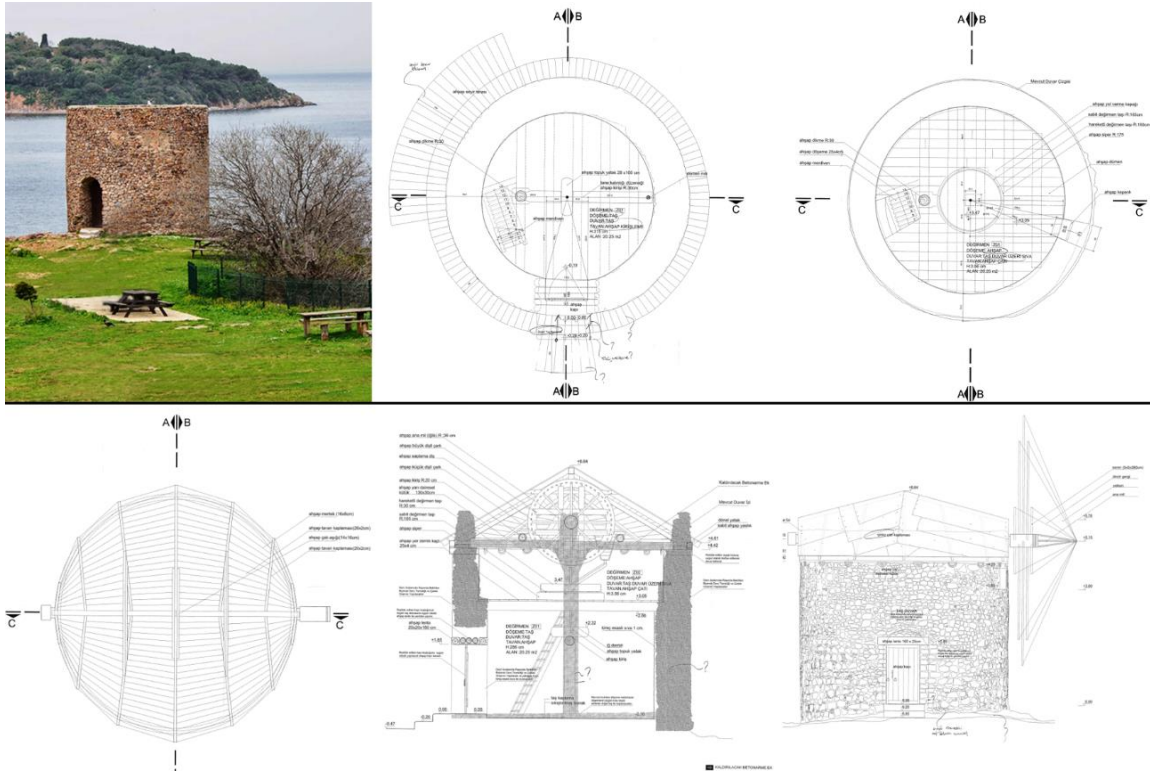
2.1. Projenin tasarlanması

Tasarıma başlamadan önce, alansal veriler etüt edilip, bölgenin coğrafi konumu, iklimsel verileri ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimi araştırılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. 3700 m² eski değirmen ve çevresi proje alanı

Alana ait verilerden hali hazır proje ve değirmene ait restorasyon projesi İBB Kültür Varlıkları ve Daire Başkanlığı'ndan temin edilmiştir. Eski dönemlerdeki değirmenler genelde iki-üç kattan oluşur. Giriş katı daha çok depo tahıl ambarı olurken, üst katlarda ise değirmene ait mekanizmalar bulunmaktadır. Çalışma alanı içerisindeki eski değirmenin restorasyonu incelendiğinde yapının iki katlı, yaşam alanı olmayan, depo ve mekanizmaların konumlandırıldığı taş yapıdan oluştuğu görülmüştür (Şekil 4).

Şekil 4. Eski değirmen restorasyon projesi (.....)

Sit alanı olan ada rekreasyonel kullanıma açıktır. Yaz aylarında nüfusunun hem yerli hem de yabancı turistler tarafından kullanılabilirliğinin artması, adada mesire alanı olarak kullanılan Değirmenburnu tepesinin kullanım potansiyelini de arttırmaktadır. Adalar halkı, sürekli ikamet eden ve sadece yaz aylarında (yazlıkçı) ikamet edenler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Ada nüfusu yaz mevsiminde, kış mevsimine oranla 10 kat daha fazla artış göstermektedir. Özellikle hafta sonları artış bu oranı da geçmektedir. Ada nüfusu yaz aylarında Nisan ve Mayıs aylarından itibaren artış göstererek, Temmuz-Ağustos aylarında Büyükada 30.000 (Sedefadası dahil), Heybeliada 20.000, Burgazada 7.000 ve Kınalıada 15.000 olmak üzere, toplam 72.000 civarına ulaşmakta, günü birlik ziyaretçilerle bu sayı 140.000 kişiyi bulmaktadır. (İstanbul Adalar Heybeliada Mahallesi Haritası, 2018, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017). Heybeliada takım adaları içerisinde ziyaretçi, çeken ikinci adadır (Tablo 1).

Tablo 1. 2011-2015 yılları arası adalar nüfusu (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

MAHALLE ADI	2011	2012	2013	2014	2015
BÜYÜKADA	6957	7329	7278	7381	7355
HEYBELİADA MAH.	3835	3983	4807	4885	4785
BURGAZADA MAH.	1383	1456	1474	1464	1436
KINALIADA MAH.	1708	1784	2607	2322	2047
TOPLAM	13.883	14.552	16.166	16.052	15.623

3700 m² lik çalışma alanı içerisinde Değirmenburnu için üç farklı fikir önerisi geliştirilmiştir (Tablo 2). Bu fikirler geliştirilirken kullanıcı potansiyeli ve adanın koruma statüsü göz önünde bulundurulmuştur. Adada yapılan gözlemler ve eskiye dayalı görsel anlatımlar kullanıcıların bu alanı özellikle piknik ve seyir amaçlı kullandıklarını göstermiştir. Arazi kotunun denizden ortalama 10 - 15 metre yüksekte ve kayalık alan üzerinde olması insanların deniz ile olan yakınlığını kısıtlamıştır. Alan denize sınır olsa bile denizle bütünleşik suya dayalı etkinliklerin fazla yapılamadığı görülmüştür.

Tablo 2. Değirmenburnu Eski Değirmen ve Yakın Çevresi Öneri Proje Tasarım Kararları

1. öneri proje

Bu proje tasarlanırken kullanıcının daha çok İstanbul'u bir balkondan izlemesi fikrinden yola çıkmıştır. Ada sit alanı koruma statüsünde olmasından dolayı zeminde hiçbir kazı dolgu yapılmaması gerektiği fikri savunulmuştur. Ancak balkon görünümünü yansıtabilmek için ahşap bir teras platformu tasarlanıp, zemine çelik ayaklarla giydirilmesi planlanmıştır. Özellikle değirmen ve çevresi odak olacak şekilde deniz bakışı yönünde amfi önerilmiş ve adanın bir panayır havasını yansıtmaları tasarlanmıştır.

2. öneri proje

Gerekli kurum ve kuruluşlar ile yapılan toplantılar sonucunda proje alanının seyir platformu olmadan değirmen odaklı tasarlanması önerilmiştir. Bu eleştirilere göre denize uzanan seyir platformu kaldırılarak proje sadeleştirilmiştir.

3. öneri proje

Bu öneri için alanın tamamen doğal, yapısal olarak sert zeminleri az ve bu günkü kullanımına yakın mesire alanı olarak planlanması istenmiştir. İstekler doğrultusunda üçüncü bir öneri hazırlanarak, doğal alanlara müdahale en aza indirgenmiştir.

3. BULGULAR

1. öneri projede arazi topoğrafyası açısından zemine çok müdahale olmasa bile ada yatayda doğal görünümünü kaybetmiştir. Platformun farklı etkinliklere olanak tanınması bu öneri için bir avantaj iken, formal ve geometrik formların arazi üzerinde geniş düz alanlar yaratması ve sert zeminin yeşil alanlara oranla daha yoğun algılanması, bu öneri projenin korunması gereken bu tepe için doğal görünümünü kaybettiği izlenimini vermiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Eski değirmen ve çevresi 1. öneri proje

2. öneri projede korunan bölgelere daha az müdahale edilmesi istenmiştir. Bundan yola çıkılarak bu tasarımda 1. projede önerilen ahşap platformun kaldırılması ve daha çok değirmen ve çevresi odaklı fikir geliştirilmesi düşünülmüştür (Şekil 6). Ancak bu tasarımda da fikir olarak doğal ortama daha az müdahale edilmiş olsa bile, ada kullanıcısının denizle buluşturulması sınırlandırılmıştır.

Şekil 6. Eski değirmen ve çevresi 2. öneri proje

Değirmenburnu için önerilen 3. öneri projede alan tamamen yeşil ve doğal bırakılmıştır. Alanda sadece değirmen odaklı bir yürüyüş aksı ve serbest piknik alanları oluşturulmuştur (Şekil 7). Bu tasarım adanın şu anki kullanımını ortaya koyan ve eski değirmenin de restore edilmesiyle anlam kazanacak olan en doğal tasarımıdır.

Şekil 7. Eski değirmen ve çevresi 3. öneri proje

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentin karakterini ve okunaklılığını, mimari yapılar, açık-yeşil alanlar ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri ve bütünlüğü belirlemektedir. Açık-yeşil alanlar, insan ile doğa arasındaki bozulan ilişkiyi dengelemede ve kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Düzenli ve ark, 2018, 223). İstanbul Heybeliada Değirmenburnu tepesi için tasarlanan bu projede de, adanın eski günlerini hatırlatacak ve kullanıcılarına adada olma hissi uyandıracak tasarımlar yapılması hedeflenmiştir. Adanın geçmişten bugüne birçok farklı medeniyetleri içerisinde barındırması, mekânsal kullanımlarında dönem içerisinde değişimlere uğramasına sebebiyet vermiştir. Heybeliada genelinde düşünüldüğünde 4 ayrı tepeden oluşan ve her bir tepede tarihi kalıntıları ve yapıları halen içerisinde barındıran ada özellikle yaz aylarında yoğun ziyaretçi akımına uğramaktadır. Bu açıdan projeler tasarlanırken özellikle kullanım potansiyeli değerlendirilerek tasarım kararları alınmıştır.

Fikir projesi olarak tasarlanan 3 ayrı öneri değerlendirildiğinde her birinin kendine göre avantajları ve dezavantajları ortaya çıkarılmıştır. 1. öneri proje görsel açıdan günümüz mimarisine uygun ve etkinlik açısından daha çok çeşitliliğe sahip olsa da alana müdahale ve tepenin doğal görünümünden uzak bir manzara ortaya koymuştur. Proje görsel açıdan daha estetik gözükse bile, adanın sit alanı altında korunması ile mevcut arazinin bu kadar çok müdahaleye maruz kalması hem koruma kurulu hem de İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından uygun görülmemiştir. Sonuç olarak bu alan için böyle bir projenin yapılamayacağı fikrine varılmıştır. Alan için önerilen 2. projede, görsel açıdan değeri yüksek olan ve alana hâkim manzara yönüne yerleştirilen seyir platformu kaldırılmıştır. Platformun kaldırılması tasarımı daha sade ve doğal bir hale çevirmiştir. Ancak kullanım ve etkinlik alanı olarak mekânın sınırlanması değirmen odaklı çevre kullanımlarını yoğunlaştırmıştır. Sonuç olarak bu tasarımda da kullanıcılar deniz ve kıyı alanı ile buluşamadığından bu projede fikir olarak elenmiştir. 3. öneri projede hem doğallık hem de maliyet değeri daha ön planda tutulmuştur. Alan bugünkü doğal formu ve kullanım şekli ile düşünülmüştür. Özellikle tatil günleri ve yaz aylarında piknik alanı olarak kullanılan bu tepenin tamamen serbest bırakılması ve sert zemin mekanlarının en aza indirgenmesi istenmiştir. Diğer öneri projelerde farklı etkinlik alanları için farklı mekânsal düzenlemeler düşünülmüş olsa da son öneride böyle bir sınırlama getirilmemiştir. Bu projede adaya gelen kullanıcı istediğinde gezip, istediğinde piknik yapıp, istediğinde de denize kadar ulaşabilmektedir. Bir sınırlayıcısı yoktur. Üçüncü projenin maliyet açısından en az ve şu anki kullanıcı potansiyeli açısından ihtiyaca en uygun bir planlama olması, bu önerinin diğer iki öneriye oranla uygulanabilirliğini artırmıştır.

Peyzaj ve çevre düzenleme çalışmaları yapılırken arazilerin doğal oluşumlarına dikkat edilmelidir. Estetik kaygı ön planda tutulurken doğal çevre tahrip edilmemelidir. Analiz ve tasarım aşamalarında konusunda uzman olan farklı meslek grupları ile ekip çalışması oluşturulmalıdır. Ortak çalışmalar sonuca ulaşırken daha emin kararların alınmasına katkı sağlayacaktır. Tasarlanacak alan eğer bir koruma statüsü içerisindeyse, yasal düzenlemelere uygun planlamalar yapılmalıdır. Bir alanı en iyi tanıtan varlıkların, o alanın kullanıcıları olduğu düşünüldüğünde, kullanıcı isteklerine bağlı ihtiyaç ve etkinlikler etüt edilmeli ve uygunluğuna göre tasarlanmalıdır. Her alanda her istenilen olacaktır diye bir amaç yoktur. Önemli olan amaca, doğaya ve insana uygun tasarımları hayata geçirebilmektir.

KAYNAKLAR

Bir, A., Acar, M.Ş., Kaçar, M. (2012) Anadolu'nun Değirmenleri, YEM Yayınevi, 148 sayfa, ISBN: 978-994-4757-74-4

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2017). İstanbul İli, Adalar İlçesi, 156 Ada 1 Sayılı Parsel (Yassıada) Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Açıklama Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, http://adalar.bel.tr/files_upload/notice/1492427854.pdf, Erişim Tarihi: 19.12.2018

Düzenli, T., Yılmaz, S., Tarakçı Eren, E. (2018). Kentsel Açık Yeşil Alanların Kullanım Türleri ve Amaçları, Social Sciences Studies Journal, 4-13, 222-228.

Gökaltun, E. (2018) Korunması Gerekli Kültür Mirası Örneği Olarak Datça-Kızlan Yel Değirmenleri, Ege Mimarlık, Nisan 2018- 30-33.

Gülen, N. (2015) Resimlerle Heybeliada, Adalı Yayınları, 164 sayfa, ISBN: 978-975-9119-50-8

Gülen, N. (2018) Heybeliada, Adalı Yayınları, 224 sayfa, ISBN: 978-975-9119-63-8

İstanbul Adalar Heybeliada Mahallesi Haritası, (2018).www.adalar.bel.tr/ilcemiz-sayfasi/nufus.html, Erişim Tarihi: 19.12.2018